

„Isten veled, hazánk!”

Új kiállítás nyílt a szentendrei skanzenben

„A történelem sodrában. Lakosságcsere a Dél-Dunántúlon az 1940-es években” címmel nyílt júliusban új kiállítás a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban.

A 2005-ben átadott Dél-Dunántúl tájegység hidasi lakóháza 1959-be viszi vissza a látogatót, amikor a XIX. századi, svábok által épített házat egy székely család lakja. A vendégek többsége nem ismeri történelmi hátterét ennek az élethelyzetnek: a Bukovinából idekerült festett láda vagy a svábok egykori polgári jellegű bútorai önmagukban nehezen értelmezhetőek. A ház hátsó négy helyiségében berendezett kiállítás ebben segít. Korabeli fényképfelvételekkel és az eseményeket átélő személyekkel készített riportokon keresztül teszi megérthetővé – és remélhetően valamelyest átélhetővé – azt a II. világháborút követő, sokakat sújtó időszakot, amikor a különböző népcsoportokat politikai erőszakkal kitelepítették az otthonaikból.

A magyarországi németeket – csehszlovákiai és lengyelországi sorstársaikhoz hasonlóan – Németország II. világháborús szereplése miatt kollektívan vonták felelősségre. 1946-1948 között csaknem kétszázezer főt telepítettek ki közülük Németországba. A bukovinai székelyeket (kb. tizenháromezer fő) még 1941-ben telepítették át a Jugoszláviától akkor visszacsatolt Bácskába, ahonnan azonban 1944 őszén a háború forogtagában menekülniük kellett. A székelyek és az 1947-49-ben Csehszlovákiából szintén a kollektív bűnösség elve alapján kitelepített csaknem kilencvenezer felvidéki magyar egy része Tolna és Baranya korábban németek lakta településeire került.

A megrázó történések sokáig feloldhatatlan ellentéteket szítottak a kényszerűségből egy településre sodort lakók között. A kiállítás azt tárja a látogatók elé, hogyan hatottak a politikai események az egyéni életutakra, s milyen új stratégiák mentén folytatták életüket az emberek e törésvonal után.

2000-2004 között a szekszárdi múzeum munkatársaként érintett meg a téma. Akkor szembesültem azzal, hogy a több évtizeddel korábban történtek mennyire rányomták a bélyegüket az emberek életére, milyen viszontagságon kellett keresztülmenniük az akkor élt családoknak. Szentendrére kerülve – a hidasi épület belső terének berendezése kiegészítéseként – régóta szerettem volna filmet készíteni a hányattatásokról, mert úgy érzem, hogy nemcsak a múlt szépségeivel, értékeivel kell találkozni az ide

érkezőknek, hanem a nehézségekről is tudniuk kell, csak így lehet igazán megismerni a múltat, s elkerülni a hasonló szörnyűségeket.

A kiállítás elején a látogatóknak lehetőségük van egy szituációs kártya húzására, melynek révén egy valós személy életútjának azt a szakaszát ismerhetik meg, amíg nem kellett elhagynia az otthonát. E

kártya segítségével lehetőség nyílik arra, hogy a látogatók személyes élményeken keresztül képzeljék magukat az adott helyzetbe: felvidékiéként, svábként vagy székelyként mi történt volna velük, milyen élet-körülmények között éltek, mi változott meg új lakóhelyükön. 1944 őszén a bácskai meneküléskor például egy tizenkét éves székely lány hajtotta a szekeret, melyen még három kisebb testvére ült, ám útközben elvesztették édesanyjukat, így 1945 tavaszáig neki kellett gondoskodnia testvéreiről is. Egy tizenhét éves német lányt ugyanekkor bevagoníroztak, és a Szovjetunióba hurcolták egy bányába. Egy felvidéki kislánynak pedig 1947-ben hétévesen kellett végignéznie, amint szüleinek meg kellett válnia a családi gazdaságtól. A kiállításon vetített filmekben, illetve a lezáró tablókön a látogatók megismerhetik az adott személy további sorsát is.

A kiállítás egyik fő eleme egy vasúti vagon, melyben eredeti felvételek és személyes visszaemlékezések révén ismerheti meg a látogató az 1944-45 telén malenkij robotra (azaz a Szovjetunióban végzett kényszermunkára) hurcolt közel ötvénezer hazai német sorsát, illetve a kitelepítés körülményeit. A bukovinai székelyeket egy megrakott szekér jeleníti meg: nekik pár óra alatt kellett összecsomagolniuk egy szekérre a legfontosabb tárgyaikat, hogy menekülésükkel megelőzzék a visszatérő szerb csapatokat. A hosszas vándorlás történetét egy házaspár meséli el, amelyik Bukovinából Zemplén megyén keresztül jutott Bácskába, majd onnan Komárom, illetve Zala megye érintésével Tolnába.

A kiállítás másik része a lakáskultúra, a gazdálkodás, a viselet, a táplálkozás, a vallás és nyelvhasználat témakörein keresztül mutatja be a három csoport közti lelki különbségeket.

A kiállításon megtekinthető film elkészítését azért éreztem lényegesnek, hogy a látogatók ne a számok, hanem az egyének sorsán keresztül ismerjék meg az eseményeket. A vetítőhelyen ülőalkalmatosságként ládákat és zsákokat helyeztünk el.

A kiállításhoz múzeumpedagógiai foglalkozás is tartozik, melyet elsősorban a 11-12. osztályosoknak ajánlunk. Ez az oktatás@szm.hu címen, illetve a 06 (26) 502-519 telefonszámon rendelhető meg. A foglalkoztató teremben egyrészt össze lehet állítani korabeli tárgyakkól azt a 20 kg-os csomagot, amit egy-egy személy magával vihetett volna, s ez módot ad arra is, hogy ki-ki végiggondolja: ha ma történné hasonló tragédia vele, akkor mely tárgyakat érezné lényegesnek.

Az egyik teremben emlékfalat is elhelyeztünk, melyen a látogatók által leírt személyes élettörténetek olvashatók. Szeretnénk, ha minél többen megírnák a családjuk sorsát, s nemcsak a Dél-Dunántúlról, hiszen az ország számos más vidékét érintette a lakosságcsere. Ezúton kérem az olvasókat is, hogy ha ezzel kapcsolatban bárhonnán, bármilyen személyes emléküik van – akár ők, akár családjuk került ilyen helyzetbe –, írják meg jelen írás szerzőjének a Szabadtéri Néprajzi Múzeum címére (2001 Szentendre Pf. 63., illetve kitelepites@szm.hu).

Dr. Vass Erika

